

Arhitektura

Mlada arhitektura

Ecole des Beaux Arts v Parizu je visoka šola za slikarstvo, kiparstvo in arhitekturo. Nastala je v 19. stol. In vendar je njen program vsaj kar se arhitekture tiče do danes ostal nespremenjen. To se pravi, da se učenci izobrazujejo v uporabi vseh klasičnih stilov, njih oblik in konstrukcij. Vsakoletni natečaj, pri katerem je najboljšo delo odlikovano z „Veliko rimsko nagrado“ daje učencu priliko, da se v Rimu, na klasičnih tleh, izpopolni.

Mladi arhitekt pride torej na francosko akademijo v Rimu, ki je tudi klasično orijentirana. Toda klasično izobražen za arhitekta, se pravi biti izobražen v duhu l. 1820. Vsakomur bo jasno, da je duhovni prepad med l. 1820. in l. 1934. tako ogromen, da iz šole, ki ta prepad še zavedno povečava, ne more priti dober sodoben naraščaj. Ker pa francoska vlada tradicionalizem zelo podpira, je jasno, da so v stavbarstvu na vseh vodilnih mestih ljudje, ki so izšli ali pa se še opirajo na Ecole des Beaux Arts. Umevno je torej, da se francoska avantgarda v arhitekturi bojuje s tem zastarelim „stilom Ecole des Baux Arts“. Ta boj pa ni samo ideološki, marveč je pravi boj za zaslužek, za kruh. Mestna občina pariška daje pri svojih mestnih zradbah, reprezentančnih in stanovanjskih, predvsem zaslužka „mojstrom dobre stare viže“. Pri tem pa se malo ozira na uporabnost teh zgradb. In tako more pozoren opazovalec videti sredi Pariza na „Otoku“, kako nastajajo stavbe v stilu Place des Vosges iz dobe „solnčnega kralja“. Sodobno usmerjeni arhitekti pa so v tej krizi, ki se tudi v Parizu občuti, skoro brez služka.

Mladi arhitekti skušajo tudi z besedo razčistiti pojem sodobne arhitekture ter pokazati, kaj hoče življenje od nje. In k temu spada tudi kritika njihovega najvišjega, toda najbolj nazadnjaškega foruma za poučevanje arhitekture.

Slovenski forum za stavbeno umetnost je na poti do tega, da se bo stilno točno opredelil. Čas bo pokazal, ali bo ta stilna opredelitev pravilna. Ta stilna opredelitev utegne prinesiti neko tradicijo, ki lahko postane usodna, če se bo zavedno odtegovala zahtevam resničnega življenja; usodna predvsem za mladega došolanega arhitekta.

Kot primer boja med zastarelim in sodobnim nazorom o arhitekturi v Franciji, naj sledi prevod odlomkov iz predavanja, ki ga je imel francoski arhitekt Le Corbusier v Buenos-Ayresu, l. 1920., na fakulteti eksaktnih ved pod naslovom: La Cité mondiale.

„Kako bi učil arhitekturo?

Pričel bi s tem, da bi prepovedal „sloge“, da bi končal to bolezen „slogov“, ta škandal „slogov“, ki je neizmerna onemoglost duha.

Zahteval bi spoštovanje do arhitekture.

Pač pa bi pripovedoval svojim učencem, da so v Atenah na Akropoli presunljivi liki, ki bodo njih najvišjo veličino med vsemi veličinami spoznali šele pozneje.

Obljubil bi jim za pozneje, da jim bom razložil veličast palače Farnesov in duhovni prepad, ki obstoji med apsidami bazilike sv. Petra in fasado te bazilike, čeprav sta prvo in drugo zgradila Michelangelo in Alberti v „istem slogu“. In še mnogo drugih likov bi jim razložil, ki so najčistejši

in najresnejši v arhitekturi, ki pa je za njih razumevanje že potrebno neko mojstrstvo.

Zatrdil bi jim, da so plemenitost, čistost, razumna premissljenost, lepota plastike in nesmrtnost proporcije največji in najgloblji užitki, ki nam jih nudi arhitektura in da so vse te lastnosti arhitekture dojemljive za vsa-kogar.

Svoj pouk bi vodil in tudi nadaljeval neutrudno na objektivni podlagi. Trudil bi se, da bi vcepil svojim učencem oster čut za nadziranje samega sebe, iz proste volje, čut za „kako“ in za „zakaj“. Rotil bi jih naj goje te čute do svoje starosti.

Ta čut nadziranja bi vzgojil na podlagi dejstev. Ker pa se dejstva, posebno v naši dobi menjajo, so mobilna, bi jih opozoril na njihove odnose. Rekel bi jim: vse je proporcija — razmerje.

Vprašal bi začetnika: kako narediš vrata in kakšnih dimenzij? Kje jih namestiš? Kako narediš okno? Čemu pravzaprav služi okno? Potrudi se mi povedati, zakaj so delali okrogla okna, kvadratična in pravokotna? Hočem o tem popolne resnice. Pristavil bi: Dobro pazi! ali danes še potrebujemo taka okna?

Na katerem kraju sobe narediš vrata? Zakaj prav tu in ne drugod? Zdi se, da se ti ponuja več rešitev. Vsaka ti daje drugačen arhitektonski dojem. In zaveš se: tu so temelji prave arhitekture. Z različnimi načini, kako stopiš skozi vrata v prostor, kako predrješ zid, da namestiš vrata, dobivaš svojevrstne in različne arhitektonske dojme. Pa ti na primer prepovem narisati sleherno os v tvojem načrtu. Osi v načrtu prikrivajo njegovo slabost.

Še nekaj važnih vprašanj! Kje namestiš okna? Če slediš različnim izvorom svetlobe, boš imel različne dojme o svetlosti. Nariši torej vsemogoče načine namestitve in odpiranja oken in imenuj najboljše izmed njih. Zakaj si pri tem narisal sobo prav te in in ne druge oblike? Poišči novih pametnih oblik in v vsaki skušaj namestiti okna in vrata. Za to delo si nabavi obsežen zvezek, porabiti boš moral mnogo listov.

Nariši raznovrstne oblike jedilnic, kuhinj, spalnic; vsako z njenimi pritiklinami. Ko si to storil, skušaj kar najbolj zmanjšati njih razsežnost, pri tem pa natanko pazi na njihovo funkcijo.

Kaj je kuhinja? Opazil boš, da je kuhinja problem urbanizma — prostor za cirkulacijo in delo. Ne pozabi, da je kuhinja posvečen prostor v hiši.

Nariši zdaj pisarno poslovnega človeka, pisarno njegovega tajnika, pisarno za strojepis, itd.

Pomni pri tem, da je dom „stroj za prebivanje“, a da je „building“ „stroj za poslovanje“.

Ni ti treba vedeti, kaj so „slogi“. Niti ne, kaj je „slog leta 1925“.

Za ušesa te bom, če te dobim, da rišeš v „stilu 1925“.

Prepovem ti risati karkoli, kar bi bilo le „risano“. Tvoja naloga je urejati, nameščati in opremljati in nič več.

Zdaj se loti še najbolj perečega današnjega problema: najmanjšega doma. Najprej za samca — moža — ženo. Pozneje za zakonca brez otrok, z dvema, štirimi otroki.

Da si olajšajš delo, nariši premo in nanizaj ob nji vse prostore, kot si sledijo v svoji funkciji, in jim daj najmanjšo možno razsežnost. Potem določi njihovo zapovrstnost in mejitev med seboj. Slednjič skušaj združiti prostore v celoten dom.

Ne ukvarjaj se pri tem s konstrukcijo. To je stvar zase.

Če ljubiš šah, tu ga imaš, in ne bo ti treba iskati igralcev po kavarnah.

Oglej si na stavbiščih, kako delajo armirani beton, terase, strope, kako zastavljajo okna, itd. Dal ti bom pooblastilo za ogled stavbišč. Pri tem skiciraj. Če opaziš na stavbišču kaj nesmiselnega, si zapomni in me povprašaj. Ne domišljaj si, da se boš naučil graditi z matematiko. To je trik, ki ga uporabljajo na šolah (in se ti pri tem smejejo v pest).

Vendar boš moral proučiti marsikak statični problem. Nič lažjega! Kako so matematiki izračunali formule, ti ni treba vedeti. Z majhnim trudom boš razumel ustroj teh računov, a predvsem obdrži v spominu način učinkovanja posameznih gradbenih elementov. Te stvari niso matematika. Matematiko pusti matematikom. Bavi pa se z vprašanji o zvočnosti, toploti, razteznosti, ogrevanju in shlajevanju. Bogat na spoznanjih, boš pozneje srečen.

Zapomni si ta-le zlati nasvet: uporablaj barvaste svinčnike. Z barvo ocenjuješ, razporejaš, čitaš in vidiš jasno ter se razbistriš. S črnim svinčnikom pa se zamotaš in si zgubljen.

Ponavljaj si vsako minuto: Čitaj jasno!

Tu je n. pr. križišče v mestu, z ulicami, ki se vanj iztekajo. Potrudi se doumeti, kako se križajo pota avtomobilov. Predstavljaš si različna križišča in določi za promet najugodnejša.

Nariši sprejemnico — vrata in okna. Namesti potrebno pohištvo na koristen način, tudi tu gre za cirkulacijo, za dober okus in še za mnogo drugega.

Dal ti bom izmeriti in točno narisati wagon-restaurant, njegovo jedilnico, kuhinjo in njene pritikline.

Stori prav tako s spalnim vozom.

V pristanišču si oglej velik parnik, izmeri ga in zriši njegove preseke in tloreze ter v njih naznači ustroj njihovega delovanja. Ali veš, da je velik parnik palača, ki vozi več nego 2000 ljudi, izmed katerih je najmanj tretjina vajena največjega razkošja in udobnosti? In da so na parniku trije med seboj docela ločeni sistem prehrane, vsak s svojim šefom in poselskim osebom. In potem sistem plovbe s častniškim in mornarskim zborom. Ko boš znal s prerezi in tlorisi jasno in točno izraziti ustroj velikega parnika, se boš mogel udeležiti prihodnjega natečaja za palačo Društva narodov.

Opozarjal bi te mladi arhitekt, na čut za resnico in bi te rad naučil sovražiti „risbo“; kajti „risati“ se pravi pokrivati papir z zapeljivimi, očarujočimi liki. To so „stili“ ali „slogi“, to je moda.

Arhitektura pa je v površini, v razsežnosti, v globini in v višini, t. j. v prostornini in cirkulaciji.

Arhitektura se „poraja v glavi“, z zaprtimi očmi.

Na papirju le fiksiraš svojo zasnovo, da jo moreš razložiti svojemu klijentu in podjetniku.

Tloris in prerez vsebujeta vse. Če si ustvaril s tlorisom in prerezom organizem, ki je čist, ki brezhibno funkcionira, bo iz tega sledilo pročelje; in če imaš v sebi kaj moči za ustvarjanje ubranosti, tedaj bo pročelje lepo.

Hiša je sicer ustvarjena za prebivanje, a če bodo tvoja pročelja lepa, boš slovel kot dober arhitekt.

A da uspeš, je treba mnogo predstavnosti, in toliko več, čim skromnejši je problem.

In ti arhitekt, si organizator, ne risar! Arhitektura je organiziranje.

X.

Politični pregled

Trdo življenje delavca. Prinašamo odlomek iz knjige Rdeča Sibirija, ki jo je spisal Pierre Dominique po svojem drugem potovanju v Sibirijo in Turkestan:

„Ko je plačal stanovanje, kurjavo, razsvetljavo, perilo in — kakor pravijo kruh in vodo, zase in za družino in tisto malo sladkorja, ostane v večini primerov delavcu deset rubljev za ves mesec. Če pomislimo na cene na svobodnem trgu, ni to nič.

Delavcu, prijatelju režima, se zdi vse sijajno. Ima 450 rubljev, njegova žena 150. Vendar mora kupovati meso v prosti prodaji po 6 rubljev (60 Din) kilogram. Imajo dve sobi za štiri osebe.

Drug delavec pa, ki nima položaja, mi je rekel:

„Razen kruha in vode ne dobivamo ničesar. Umiramo.“

In zopet drugi:

„Imam sicer stanovanje v baraki, toda moram ga plačati. Veš, koliko stane? 4 rublje 50 za osebo, 18 za štiri osebe. Kako naj jih plačam?“

Tretji:

„Krompir stane že 5 rubljev 50 (55 Din) kilogram, jajca so po rublju (10 Din). Kako naj si jih kupim pri 100 rubljih, ki jih imam na mesec?“

„Jaz zaslužim samo 70 rubljev, mi je rekel voznik, uslužben v neki čeljabinski tovarni. Pa moram skrbeti še za svojo staro mater. Res je, da nama dajejo kruha, 1200 gramov za oba.“

Največje veselje, ki ga morem napraviti temu fantu, je, da mu prinesem košček mesa in kruha, ko se vračam iz restavracije. Kruh, ki ga je nadržnil z mesom, sne takoj, toda ves kos kuhanega mesa spravi za mater.

V državnih prodajalnah prodajajo vreče pečkâ. Ali naj bo to znamenje bede?

V Prokovski sem si ogledal stanovanja rudniških inženjerjev: eno teh stanovanj ima dokaj veliko in svetlo sobo z dvema oknoma. V njej stanuje inženjer z ženo, enim otrokom in služkinjo. Mož zasluži 450 rubljev in dobi za 1 rubelj 80 en obed na dan v inženjerskem restavrantu. Žena je zadovoljna, kajti ko to pišem, smejo nekateri, med njimi tudi njen mož, kupovati hrano v restavrantu po združniških cenah.

Nato sem obiskal stanovanje nekega občinskega uradnika. Stanuje v baraki, kjer ima dve sobi za šest oseb: zase, za svojo mater in štiri otroke. Zasluži 250 rubljev, en sin, ki je vajenec, 40 in hči 80 rubljev. Najemnina je 15 rubljev 25. Jedo deloma v menzi, deloma doma. Za vseh šest dobivajo 9 kg mesa na mesec (to je 500 gramov na dan), 7 kg sladkorja, 1 liter olja in 250 gr masla. To se pravi, da živijo ob kruhu, sočivju in čaju, meso jedo vsak tretji dan.